

O pilnej potrzebie uchwalenia ustawy o towarzystwach naukowych**

Poziom wiedzy naukowej w polskim społeczeństwie jest żenująco niski. W kraju, z którego pochodzi jeden z największych nowożytnych odkrywców i w którym obchodzi się w tym roku 550 rocznicę jego urodzin, posłanka na Sejm Rzeczypospolitej twierdzi, że Ziemi nie grozi nadmiar dwutlenku węgla w atmosferze. Uważa ona, że opowiadanie o ociepleniu klimatu, płynące z tego zagrożenia oraz potrzeba ograniczenia zanieczyszczenia atmosfery ziemskiej są tylko wymysłem niektórych osób i środowisk politycznych. Pani posłanka może to mówić, ponieważ wie, że większość społeczeństwa nie ma w tym zakresie elementarnej wiedzy. Widać, jak pilna jest potrzeba upowszechniania wiedzy naukowej i że to właśnie jest szansą na uniknięcie zagrożeń wynikających choćby ze zmian klimatycznych. W tej pracy nie do przecenienia jest rola społecznego ruchu naukowego, czyli towarzystw naukowych. W Polsce stanowią one największą siłę, która propaguje naukę i uczciwie wyjaśnia jej znaczenie w codziennym życiu, ale też wspiera uczonych w ich działaniach.

Towarzystwa naukowe wpisują się w pozytywne zmiany kultury obywatelskiej, przyczyniają się do wzrostu wiedzy o otaczającym nas świecie. Są zarówno pomnikami naszej historii, jak i strażnikami tradycji pomimo zawirowań przeszłości, nadto skutecznie i konsekwentnie służą dzisiejszej Polsce.

Współczesny model funkcjonowania towarzystw naukowych opiera się całkowicie na społecznej odpowiedzialności działaczy, bez jakiegokolwiek formalnego, moralnego czy finansowego wsparcia ze strony organów państwa. Analiza ustaw i rozporządzeń pokazuje, że towarzystwa naukowe w Polsce nie są bytem prawnym. Sprawy te zostały dokładnie omówione na podstawie bogatego materiału przez prof. Iwonę Hofman w artykule *Społeczny ruch naukowy w Polsce w polityce naukowej państwa* w monografii *Społeczny ruch naukowy w procesie zmiany* wydanej w 2021 roku przez Polską Akademię Nauk. Nie będąc bytem prawnym,

towarzystwa naukowe nie należą do podmiotów nauki, co skutkuje pomijaniem ich działaczy w różnego rodzaju kryteriach uwzględnianych przy ocenie zarówno dorobku i stanu nauki, jak i indywidualnych osiągnięć uczonych. Całkowicie został zignorowany historyczny, intelektualny i materialny dorobek oraz potencjał tych organizacji. Brakuje też zabezpieczenia finansowego funkcjonowania towarzystw, utrzymujących się wyłącznie ze składek członkowskich, szczególnie w kontekście ochrony zbiorów, archiwów, muzeów, bibliotek, często gromadzonych przez wieki, stanowiących dziedzictwo narodowe. Za przykład niech posłuży fakt, że wśród polskich bibliotek, w których zbiorach znajduje się ogółem czternaście egzemplarzy pierwszego wydania Mikołaja Kopernika *De revolutionibus orbium coelestium*, dwie są bibliotekami towarzystw naukowych (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i Towarzystwo Naukowe Płockie), które jako organizacje społeczne nie otrzymują żadnej pomocy ze strony państwa na chronienie zarówno tych, jak i innych artefaktów dziedzictwa narodowego Polaków. Pozostałe *De revolutionibus* są w zbiorach bibliotek utrzymywanych przez budżet państwa.

Towarzystwa naukowe w Polsce mają wyraźnie określone pola działania (rozwój nauki, jej promocja, troska o kulturę, dziedzictwo narodowe, integracja środowiska naukowego) i stanowią obok Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności, nowo powstałej Akademii Kopernikańskiej, uczelni wyższych oraz jednostek badawczo-rozwojowych – czwarte ogniwo nauki polskiej, oparte na społecznej aktywności członków. Niestety pojęcie towarzystwa naukowego nie funkcjonuje dzisiaj w obiegu prawnym naszego kraju i stąd działalność takich towarzystw napotyka wielkie trudności.

W tej sytuacji istnieje pilna potrzeba, by utworzyć ramy prawne funkcjonowania towarzystw naukowych. Próby opisu prawnego tej działalności naukowej w Polsce były podejmowane od wielu lat. Karkołomnym wyzwaniem było i jest, jak ze zbioru stowarzyszeń zarejestrowanych zgodnie z ustawą *Prawo o stowarzyszeniach* wyłonić grupę towarzystw naukowych, podobnie jak to ma miejsce w przypadku organizacji pożytku publicznego.

* Prof. dr hab. Zbigniew Kruszewski – Towarzystwo Naukowe Płockie.

** Tekst ukazał się w tygodniku „PAUza Akademicka” w 2023 r.

Aby zaspokoić tę pilną potrzebę ustawowego uregulowania pracy towarzystw naukowych, przedstawiono całościowy projekt *Ustawy o towarzystwach naukowych*.

Uporządkowanie kwestii, które stowarzyszenia mogą mieć prawo do określenia „Towarzystwo Naukowe”, projekt oddaje w ręce postulowanej Rady Towarzystw Naukowych, która będzie miała decydujący głos w tej sprawie. Ponadto projekt określa:

- 1) rolę i zadania społecznego ruchu naukowego w systemie nauki polskiej, rangę społeczną oraz zasadnicze kierunki działania;
- 2) zasady organizacji i funkcjonowania towarzystw naukowych, ich uprawnienia i obowiązki;
- 3) warunki działalności towarzystw naukowych, w tym zasady ich finansowania;
- 4) prawa i obowiązki władz publicznych, instytucji państwowych i samorządu terytorialnego w stosunku do towarzystw naukowych i vice versa.

Projekt nie narusza autonomii ani suwerenności poszczególnych towarzystw naukowych. Wskazuje on jedynie, jaka jest możliwość zakwalifikowania danego stowarzyszenia z ogólnego zbioru stowarzyszeń do zbioru towarzystw naukowych. Stowarzyszenie

uznane za towarzystwo naukowe może korzystać z finansowego wsparcia przewidzianego przepisami projektu ustawy.

Przedstawiony projekt jest rezultatem kilkunastoletnich prac, w których toku – także na etapie powstawania założeń regulacji – miały miejsce szerokie konsultacje w środowisku naukowym. Projekt był przedmiotem kilku konferencji naukowych, ogólnopolskich seminariów, w tym także kilku posiedzeń Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN, co więcej – został poddany ocenie ekspertów z wielu dziedzin. Swoją opinię wyraziło wiele towarzystw naukowych ogólnych i specjalistycznych, a także Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT i Federacja Polskich Towarzystw Medycznych. Potrzeba ustawowego uregulowania działalności towarzystw naukowych zyskała aprobatę KRASP.

Zdaniem inicjatorów przyjęcie przez parlament projektu ustawy o towarzystwach naukowych ureguluje i ustabilizuje pracę towarzystw naukowych i stowarzyszeń naukowo-technicznych, które są niezbędne do należytego funkcjonowania społeczeństwa we współczesnym świecie. ■